

*§ 11–0. Развіццё культуры ў Раннім і Высокім Сярэднявеччы

1. Светаўспрыманне еўрапейцаў у Сярэдня вякі. Светапогляд сярэднявечных еўрапейцаў у значнай ступені фарміраваўся хрысціянскай верай, якая ахоплівала ўсе бакі грамадскага жыцця і кіравання. У той перыяд царква мела каласальную ўладу, уплывала на разуменне людзьмі маралі, справядлівасці і замагільнага жыцця. Канцэпцыя іерархічнага сусвету, дзе наверху знаходзіўся Бог, за якім ішлі следы анёлы, людзі, а пасля жывёлы і расліны, вызначала стаўленне сярэднявечных еўрапейцаў да боскага і прыроднага свету. Яны верылі, што чалавеку ўласцівая грахоўнасць, і гэта прывяло да засяроджвання ўвагі на ўратаванні і важнасці выканання царкоўных патрабаванняў. Такі пункт погляду паспрыяў узнікненню пачуцця еднасці, бо ўдзел у рэлігійных рытуалах і святах аб'ядноўваў людзей агульнымі перакананнямі, звычкамі і нормаў паводзін. Ідэя боскай усёмагутнасці вызначала іх інтэрпрэтацыю гістарычных падзей, дзе трыумфы і трагедыі разглядаліся як праявы волі Божай.

Феадалізм яшчэ больш сфарміраваў сярэднявечны светапогляд, стварыў строгую сацыяльную іерархію, у якой абавязкі і лаяльнасць рэгулявалі адносіны паміж сеньёрамі, васаламі і сялянамі. Прырода часцяком разглядалася праз прызму страху і забабонаў. Многія людзі верылі ў прыкметы, лёс і магію. Сярэднявечнае мысленне таксама знаходзілася пад моцным уплывам рыцарскіх ідэалаў, такіх як гонар, мужнасць і вернае каханне, праслаўленыя ў літаратуры і мастацтве.

Эпоха Адраджэння, якая пачалася напрыканцы Сярэднявечча, пачала змяняць гэты светапогляд, зноў увяла класічныя ідэалы і стымулявала цікавасць да

чалавечага досведу па-за рэлігійнымі абмежаваннямі. У цэлым сярэдневяковы еўрапейскі светапогляд уяўляў сабой складаны сімбіёз веры, сацыяльных сістэм і першых парасткаў гуманізму, якія паступова змянілі заходнюю думку, яе ўяўленні пра чалавека, грамадства і навакольны свет.

ПРАЦУЕМ З ГІСТАРЫЧНАЙ КРЫНІЦАЙ

Урыўкі з сачыненняў Роджэра Бэкана

Розум — вось правадыр сапраўднай волі. Розум накіроўвае волю да ўратавання. Каб рабіць дабро, трэба яго ведаць, каб пазбягаць зла, трэба яго адрозніваць. Пакулы доўжыцца невуцтва, чалавек не знаходзіць сродкаў супраць зла... Няма небяспекі, большай за невуцтва.

У даўніх кнігах сказана, што алмаз можна раскалоць з дапамогаю казлінай крыві. Я змочваў алмаз казлінай крывёю, і ў мяне нічога не атрымалася. Але спосаб расколваць алмаз добра ведаюць ювеліры. Можна пабудаваць прыстасаванні для плавання без весляроў так, каб найвялікшыя караблі рухаліся сілай аднаго чалавека, а рухаліся прытым з куды большай хуткасцю, чым калі б былі поўныя весляроў. Можна зрабіць экіпажы без ніякай вупражы, якія будуць каціцца з нечуванай хуткасцю; лятальныя машыны, седзячы ў якіх, чалавек зможа прыводзіць у рух крылы, і яны будуць біцца ў паветры, нібыта птушыныя. Празрыстыя целы можна так вырабіць, што аддаленыя прадметы пададуцца блізкімі, і наадварот. На неймавернай адлегласці можна будзе чытаць самыя маленькія літары і разрозніваць найдрабнейшыя рэчы, разглядаць зоры; дзе пажадаем, схаванае зробіцца бачным.

1. Чым погляды Роджэра Бэкана адрозніваліся ад поглядаў большасці сярэдневяковых багасловаў? Якія з іх маглі стаць прычынай яго пераследу?
2. Які падыход да навукі асуджаў, а які ўхваляў вучоны? Як ён уяўляў сабе развіццё тэхнікі?
3. Якія ідэі Роджэра Бэкана сёня зрабіліся рэальнасцю?

2. Светаўспрыманне і побыт нееўрапейскіх цывілізацый. У якасці прыкладу спынімся на дзвюх вялікіх цывілізацыях — кітайскай і арабскай, што здаўна моцна ўплывалі на еўрапейцаў.

Кітайская цывілізацыя. Светапогляд сярэдневяковых кітайцаў знаходзіўся пад глыбокім уплывам канфуцыянства, даасізму і будызму. Разам узятых, гэтыя рэлігіі сфарміравалі іх разуменне маралі, грамадскага кіравання і космасу.

Канфуцыянства падкрэслівала неабходнасць сацыяльнай гармоніі, сямейнай прыстойнасці і ролі асобы ў іерархіі. У рамках гэтых уяўленняў імператар разглядаўся як «Сын Неба», чыя маральная чысціня патрабавалася для падтрымання «мандата Неба» і, як вынік, стабільнасці ў імперыі. Даасізм прапаноўваў кантрасны пункт погляду — праслаўляў прыроду, спантаннасць і імкненне да гармоніі з Даа, або «шляхам». Гэтая вера падтрымлівала больш індывідуальны падыход да духоўнасці і ідэю аб тым, што чалавек мае адпавядаць свету прыроды, а не гвалтам навязваць ёй свой парадак. У сваю чаргу, будызм увёў канцэпцыі пакут, кармы і перараджэння, забяспечыўшы аснову для разумення свайго месца ў цыклічным сусвеце і магчымасці прасвятлення.

Светапогляд сярэдневяковага кітайца таксама ўключалі ў сябе веру ў звышнатуральнае, у тым ліку пакланенне продкам і духам, якія, як лічылася, займалі цэнтральнае месца ў паўсядзённым жыцці. Святых, рытуалы і практыкі часцяком былі знітаваныя з гэтымі сістэмамі вераванняў, адлюстроўвалі грамадства, якое глыбока ўкаранілася ў традыцыях і калектыўнай памяці. Адукацыя і сістэма экзаменаў на дзяржаўную службу высока цаніліся, што падмацоўвала ідэю аб важнасці маральнага і інтэлектуальнага развіцця для ўсяго грамадства. Узаемасувязь гэтых філасофій дасягнула кульмінацыі ў цэласным разуменні існавання, якое шукала баланс паміж чалавечым, прыродным і касмічным сусветамі. Такім чынам, сярэдневяковыя кітайскія светапогляд характарызаваўся складаным узаемадзеяннем этычных, духоўных і сацыяльных аспектаў, ствараў багатую культурную карціну, якая ўплывала на кітайскую літаратуру, мастацтва і кіраванне грамадствам.

Араба-мусульманская цывілізацыя. Светапогляд сярэдневяковых арабаў-мусульман фарміраваўся пад уплывам ісламу, які быў не толькі рэлігіяй, але і асновай грамадскага і культурнага жыцця. Цэнтральнае месца ў гэтым светапоглядзе займала паняцце аднабожжа (таўхід), якое вызначала стаўленне да Бога і Сусвету. Арабы верылі, што Алах з'яўляецца ўсаведным і ўсёмагутным і што жыццё кожнага чалавека працякае ў адпаведнасці з яго воляй.

Каран, свяшчэнная кніга ісламу, адыграў вышальную ролю ў фарміраванні маральных каштоўнасцей і сацыяльных нормаў, падкрэсліваў важнасць справядлівасці, спагады і дабрачыннасці. Іслам выходзіў пачуццё аднасці і адказнасці ў адносінах паміж людзьмі. Клопат пра абяздоленых не толькі вітаўся, але і разглядаўся як рэлігійны абавязак. Духовнасць пранізвала паўсядзённае жыццё, а такія практыкі, як малітва, пост і паломніцтва, служылі для ўмацавання калектыўнай ідэнтычнасці сярод мусульман.

Важным кампанентам мусульманскага светапогляду былі сямейныя і родаплемянныя сувязі. Ролі сям'і і яе шанаванню надавалася выключнае значэнне.

Арабы шанавалі веды і адукацыю. Невыпадкава ў Сярэднявеччы, асабліва ў Залатым веку ісламу, мусульманскі свет зрабіўся цэнтрам навуковых адкрыццяў і філасофскіх роздумаў. Актыўна развіваліся такія навукі, як астраномія, матэматыка, медыцына і філасофія, што спрыяла абмену культурнымі і інтэлектуальнымі ідэямі. Арабскія вучоныя зрабілі значны ўнёсак у захаванне і пашырэнне ведаў, стварылі вялікую культурную спадчыну.

Такім чынам, светапогляд сярэдневяковых арабаў-мусульман быў шматаспектны, злучаў рэлігійныя дагматы з сацыяльнай, навуковай і культурнай практыкай.

3. Уплыў ісламскай культуры на сярэдневяковую Еўропу. Адной з найбольш адметных рыс ісламскай рэлігіі з'яўляецца монатэізм (адзінабожжа). Му-

1. Параўнайце светапогляд сярэдневяковых кітайцаў і арабаў-мусульман. Якія ідэі і каштоўнасці былі агульныя, а якія — розныя?
2. Стварыце постар, прысвечаны адной з цывілізацый (кітайскай або арабскай). Уключыце важныя факты пра філасофію, навуку і культуру, а таксама ілюстрацыі, якія адлюстроўваюць ключавыя элементы дадзенай цывілізацыі.

сультмане вераць у адзінага Бога і адхіляюць ідэю іншых божстваў або ідалаў. Адзінабожжа пашыраецца на ўсе бакі жыцця і знаходзіць адбітак у штодзённых малітвах, закліканых нагадваць мусульманам пра іх пакорлівасць Богу. Усе пяць стаўпоў ісламу (абвяшчэнне веры, малітва, пост, дабрачыннасць і паломніцтва ў Меку) адлюстроўваюць монатэістычны характар гэтай рэлігіі.

Адно з базавых паняццяў у ісламе — джыхад (руплівасць). Існуюць два асноўныя значэнні джыхаду: малы джыхад — узброеная барацьба за веру, вайна супраць няверных, і вялікі джыхад — руплівасць на шляху Алаха, барацьба са сваімі духоўнымі або сацыяльнымі недахопамі (хлуслівасць, падман, разбэшчанасць грамадства і г. д.).

Важным аспектам ісламскай дактрыны з’яўляецца яе ўпор на сацыяльную справядлівасць роўнасць. Мусульмане павінны ставіцца да ўсіх людзей з павагай і спагадай, працаваць над скасаваннем сацыяльнай і эканамічнай няроўнасці. Акцэнт на сацыяльную справядлівасць адлюстраваны ў канцэпцыі закяту, або абавязку аддаваць частку свайго багацця абяздоленым. Гэта таксама знайшло свой адбітак у ісламскай прававой сістэме, закліканай забяспечыць справядлівасць і роўнасць для ўсіх людзей незалежна ад іх сацыяльнага статусу і дабрабыту.

Вялікую ўвагу ісламская дактрына надае сям’і і падтрыманню трывалых сувязей унутры мусульманскай абшчыны. Яна заахвочвае мусульман уступаць у шлюб і мець дзяцей, падтрымліваць цесныя адносіны са сваімі родзічамі і суседзямі. Сям’я разглядаецца як краевугольны камень ісламскага грамадства і лічыцца найважнейшай умовай маральнага і духоўнага развіцця асобы.

Напрыканцы адзначым, што ісламская дактрына ўяўляе сабой складаную сістэму вераванняў і практык, якімі кіруюцца ў жыцці мусульмане. Яна сцвярджае монатэізм, сацыяльную справядлівасць, роўнасць,

важнасць сям'і і мусульманскай абшчыны. Гэтыя каштоўнасці аказалі глыбокі ўплыў на гісторыю і культуру ісламскага свету.

ГІСТОРЫЯ І СУЧАСНАСЦЬ

1. Даведайцеся паходжанне і значэнне слоў «іслам» і «мусульманства».
2. Ад якой падзеі мусульмане вядуць летазлічэнне?
3. Прывядзіце прыклады гістарычных падзей, якія спрыялі культурнаму абмену паміж мусульманскім светам і хрысціянскай Еўропай у эпоху Сярэднявечча. Зрабіце вывад наконт уплыву гэтых падзей на культурнае і навуковае развіццё Еўропы.
4. Ці актуальныя сёння выказванні прарока Мухамеда: «Рай пад ступнямі маці», «Добра спытаць — палова ведання», «Здавальняцца малым — невычэрпнае багацце»?

